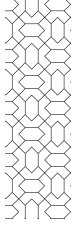

CITATION

Burhan Baltacı, "Manuscripts of Sarajevo Gazi Hüsrev Bey Library the Work Registered in Number 3342/10", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 15, 15 (2019/15) pp. 249-253.

Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi El Yazması Eserler 3342/10 Nr.da Kayıtlı Eser

Manuscripts of Sarajevo Gazi Hüsrev Bey Library the Work Registered in Number 3342/10

Burhan Baltacı

Doç. Dr.,

Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı.

Assoc. Prof. Dr.,

Kastamonu University, Faculty of Theology, Department of Tafsir

baltaci@kastamonu.edu.tr, Orcid:0000-0001-5990-7131.

Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi yazma eserler açısından önemli bir birikime sahiptir. Bu eserler arasında tek bir ayeti tefsir eden eserler azımsanamayacak sayıda. Biz bu çalışmamızda Saraybosna Gazi Hüsrev Kütüphanesi El Yazması Eserler 3342 nr.da kayıtlı *Tefsîru Âyeti* "yevme yunfehu fi's-sûri fete'tüne efvâcen" isimli eseri bilim dünyasının dikkatine sunmaya çalışacağız.

Değerlendirmemize konu olan eser, Saraybosna Gazi Hüsrev Kütüphanesi El Yazması Eserler 3342 nr.da kayıtlı *Mecmûa*'nın onuncu sırasında yer almaktadır. *Tefsîru Âyeti* "yevme yunfehu fi's-sûri fete'tüne efvâcen" isimli eser, Nebe' suresinin 18. ayetinin (يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ) tefsiridir. Hem eserde hem de katalog bilgilerinde eserin müellifi ve müstensih hakkında bir bilgiye ulaşamadık.

Yapısal İnceleme

Katalog verilerinde eser, 3342/10 nr.da bulunan çeşitli risalelerden oluşan bir *Mecmua*'nın onuncu risalesidir. Eserde başlıklar kırmızı, metin siyah renkli mürekkeple yazılmış, metnin etrafı kırmızı bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Katalogda eser nesih hatla yazılmıştır denilmişse de

KAYNAKÇA

Burhan Baltacı, "Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi El Yazması Eserler 3342/10 Nr.da Kayıtlı Eser",

Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER], 15, 15 (2019/15) ss. 249-253. **Makale Geliş T:** 20/03/2019

Kabul T: 21/03/2019 **Makale Türü:** Kitap Değerlendirmesi.

bu *Mecmûa*'nın ilk risalesi ile alakalı bir bilgi olması muhtemeldir. Konumuz olan eser, rik'a hattı ile yazılmıştır (Treći, 1991, s. 432).

Eser katalog bilgilerinde “220b-222 varaklar arasında kayıtlıdır.” şeklinde ifade edilmiştir. Fakat aslında eser “220b-222b varaklar” arasındadır. Katalog numarası 2583/10'dur. Eserin risaledeki ismi *Tefsîru Âyeti*' “*yevme yunfehu fi's-sûri fete'tûne efvâcen* (تَفْسِيرُ آيَةِ: يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا)” şeklindedir. Katalog verilerinde, Nebe' 18. ayetteki “فوج” kelimesi hakkında Muâz b. Cebel (ö. 17/638) vasıtasıyla Hz. Peygamber'den (sas.) gelen bir rivayetteki bilgilere yer verildiği belirtilmiştir. Ayrıca katalogda bu eserdeki rivayetin “başka bir çalışmadan alıntı” olduğu ihtimaline değinilmektedir. Bazı eserlerin katalog verilerinde başlangıç ve bitiş cümlelerinde yanlışlık olmasına rağmen katalogda bu eserin başlangıç cümlesine doğru bir şekilde yer verilmiştir (Treći, 1991, s. 434).¹

İçerik İncelemesi

Eser besmele ile başlamaktadır. Eserin omurgasını, Muâz b. Cebel'in Hz. Peygamber'e (sas.) “يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا” ayeti (en-Nebe' 78/18)² hakkında sorduğu bir soru üzerine Hz. Peygamber'in “Muâz! Ümmetim kıyamet günü on beş gruba ayrılacak.” cümlesi ile başlayıp bu on beş gruba dair açıklamaların yer aldığı uzunca bir rivayet oluşturmaktadır (vr. 220 b).

Eserde yer alan rivayette insanlar on beş gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilk on dört grupta dinen olumsuz sayılan işleri yapan insanlardan bahsedilmektedir. Bunlar; zekâtı vermeyenler, alışverişte yalan söyleyenler, komşusuna eziyet edenler (zararı dokunanlar), yalancı şahitlik yapanlar, gıybet edenler, insanlara zulmedenler, şarap (içki) içenler, haram yiyenler, sözleri yaptıklarıyla örtüşmeyen âlimler, cemaatle namazı terk edenler, rüşvet alanlar, insanların mallarını haksızlıkla yiyenler, şahitliği gizleyenler ve insanlara cimriliği emredenlerdir.

Her bir maddede sayılan insanlar, kabirlerinden kalktıklarında farklı

¹ Katalog verilerindeki bilgiler şu şekildedir: “Prema predaji Mu'ada b. Ğabala, Muhamedovo tumačenje riječi u Kur'anu فوج. Ovo je, vjerovatno, izvadak iz nekog djela”. (Treći, 1991, s. 434)

² Ayetin meali şu şekilde verilebilir. “*Sûra üflendiği gün, bölük bölük/guruplar halinde (Allah'a) gelirsiniz.*”

bir şekilde dirileceklerdir. Örneğin birinci grup insanlar, “karınları yılan ve akreplerle dolu dağlar gibi olmuş şekilde kabirlerinden çıkanlardır.” İnsanlar bunların kim olduğunu sorduğunda “bunlar, mallarından zekâtı vermeyip tövbe etmeden ölenler” olarak tanımlanır. “Bu, onların (yaptıklarının) karşılığıdır, varacağı yer ise cehennemdir.” denilmektedir. Her bir grupta aynı formatta anlatım devam etmektedir. İnsanlar, kabirlerinden çeşitli şekillerde kalkarlar. İnsanlar bunların “kim olduğunu” sorduğunda “bunlar, Allah’ın yasakladığı çeşitli günahlardan birini işleyenler (her bir maddede yukarıda saydıklarımızdan birisi yer alır) ve “tövbe etmeden ölenlerdir” denilir. Her maddede “Bu, onların (yaptıklarının) karşılığıdır, varacağı yer ise cehennemdir.” ifadesi yer alır.

Eserde on dört olumsuz niteliğe sahip olan gruptan bahsedildikten sonra on beşinci olarak sayılan tek bir grup, ahirette olumlu özelliği ile temayüz etmiş olarak sayılmaktadır. Bunlar “dolunay gecesindeki (gökteki) ay gibi yüzleri parlayarak kabirlerinden çıkanlardır.” İnsanlar “bunlar kim” diye sorduklarında “tövbe etmiş olarak ölen tövbe-kârlardır” denilmiştir. Ardından “Bu onların (yaptıklarının) karşılığıdır, varacağı yer ise cennettir.” ifadesi yer alır. Atıf yapılan ayet ise Tevbe suresi 112. ayettir (vr. 222b) “التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ”. Bu ayetin meali, “O tövbe-kârlar, (sadece Allah’a) kulluk edenler, hamdedenler, dünyada yolcu gibi yaşayanlar, rükûa varanlar, secde edenler, iyiliği teşvik edip kötülükten alıkoyanlar, Allah’ın sınırlarını gözetenler; müjdele o müminleri!” şeklindedir (et-Tevbe 9:112).

Eser Allah’ın yasakladığı fiil ve eylemler ile dinen hoş karşılanmayan hususları gerçekleştiren insanların sayıldığı on dört grubun ardından bir adet olumlu olan “tövbe-kârların” sayıldığı on beşinci grup ile sona ermektedir.

Değerlendirme

Eserde dikkat çeken en bariz husus, her bir insan grubunun özelliğinden söz edildikten sonra konu ile ilintilendirilen bir ayete yer verilmiş olmasıdır. Tefsir perspektifinden baktığımız zaman bu ayetler, bazen anılan özellikteki insanlarla doğrudan ilgili iken bazen sayılan

özellikteki kimseler ile ayetler arasındaki ilinti zorlama ile kurulmaya çalışılmıştır.

Örneğin zekât vermeyenlerin cezası hakkında şu ayete yer verilmektedir: (vr. 220b) “وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ” “Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele!” (et-Tevbe 9:34). Ayet konu olarak mallardan infak etmekle alakalı olmakla beraber ayetin baş tarafı, “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَأْكُلُوا أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ” “Ey iman edenler! Bilin ki Yahudi din bilginlerinin ve Hristiyan din adamlarının birçoğu halkın mallarını haksızlıkla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar.” şeklindedir. Yani ayetin siyak-sibak dediğimiz metin bağlamından muhataplarının farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Bir diğer örnek komşusuna eziyet edenler hakkında (vr. 221a) verilen ayet şudur: “وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَى إِلَى كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ” “Bütün toplulukları diz çöküp boyun eğmiş olarak göreceksin. Her topluluk kendine ait defterin başına çağrılacak, o gün yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz.” (el-Câsiye 45:28) Ayetteki genel ifadeyi sadece bir gruba hasretmek, ayetin isabetli bir yorumu olmamaktadır.

Eserde son grup olarak sayılan ve tek cennetlik grup olan tövbekâr insanların yer aldığı grup hakkında verilen (222b) Tevbe suresi 112. ayet, metninde başkaca özellikleri de barındıran, tövbe edenlerden bahseden ve müminleri müjdeleyen bir ayettir. Diğer ayetlere nazaran bu ayet, eserde bağlamından koparılmadan kullanılmıştır.

Şunu da belirtmek gerekir ki ayetlerdeki harf ve kelimelerde eksiklik veya yazım yanlışları da bulunmaktadır. Bir örnekle yetinecek olursak; yukarıda metnine ve mealine yer verdiğimiz Tevbe suresi 34. ayetteki “يُنْفِقُونَهَا” kelimesi “يُنْفِقُونَ” şeklinde eksik yazılmıştır (vr. 220b).

Eserde verilen rivayetin sahih olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü insanların sadece bir grubunun cennetlik olarak ifade edilip diğer on dört grubun cehennemlik olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir. İlaveten her bir grup hakkında verilen ayetin o grubun yapıp etmeleri ile doğrudan bağlantısının bulunup bulunmadığının da ayrı bir çalışma ile değerlendirilmeye tabi tutulması gerekmektedir. Pek çoğunda metin ve tarihî bağlamından koparılan ayetlerle karşılaşılacağına dair kanaatimize de yer vermekte yarar vardır.

Eserde sayılan her bir grup için “tövbe etmedikleri hâlde” şartının kullanılması –müellifin hakkını teslim etmek gerekir ki– önemli bir değerlendirilmedir. Çünkü bir müminin, yapıp etmeleri neticesinde Allah’a tövbe etmesi hâlinde affedileceği pek çok ayette vurgulanmıştır (Örnek olarak bk. en-Nisâ 4:48). Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki diğer eserlerde olduğu gibi, kısaca tanıtımını ve içerik incelemesini yaptığımız bu eser hakkında da müstakil çalışmaların yapılması gerektiğine dikkat çekmekle yetinmek istiyoruz.

Katalog verileri için kaynak: Treći, Svezak. (1991). *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa Gazi Husrevbegove Biblioteke (Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian Manuscripts in the Ghazi Husrev-Bey Library)*, Sarajevo.